

Проміжні підсумки роботи студентів над виконанням індивідуальних програм професійного самовдосконалення підводились під час контрольно-регулюючого етапу. Сутність діяльності студента на цьому етапі полягає в тому, що він за допомогою викладача контролює роботу над собою, постійно здійснює рефлексію та на цій основі своєчасно долає можливі відхилення від заданої програми, вносить певні корективи в план подальшої роботи. З метою стимулювання до подальшого самовдосконалення під час контрольно-регулюючого етапу ми просили студентів відповісти на запитання: Про що я дізнався? Чому навчився? Чи є у мене певні досягнення? Що я в собі відкрив? Яких рис потрібно позбутись? Яка робота над собою сприяла самовдосконаленню, а що, навпаки, заважало? Чи є потреба змінити мою програму удосконалення?

Висновки. Таким чином, ми дійшли висновку, що ефективність роботи із самовдосконалення майбутніх екологів зросте за таких педагогічних умов: діагностичне самопізнання; розробка власної програми самовдосконалення; реалізація професійного самовдосконалення шляхом залучення студентів до професійно орієнтованих видів діяльності, а саме: практичної діяльності і використання інтерактивних методів навчання.

Література

1. Психология и педагогика : учеб. пособ. / под ред. К.А. Абульхановой, Н.В. Васиной, Л.Г. Лаптева. – М. : Совершенство, 1998. – 320 с.
2. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / М. М. Фіцула. – К. : Академвидав, 2006. – 352 с.
3. Ягупов В.В. Педагогіка : навч. посіб. / В.В. Ягупов. – К. : Либідь, 2002. – 506 с.

ЧЕРЕПЄХІНА О. А.

АКМЕ-ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Теоретичні знання, набуті студентами під час навчання у вищій школі, не завжди відповідають сучасним реаліям. Від фахівця вимагається не тільки високий рівень теоретичної підготовки, а й практичні компетенції, вміння працювати в нестандартних умовах, що змінюються. Усе це стимулює пошук нових підходів до фахової підготовки майбутніх психологів у ВНЗ, спрямованих не стільки на формування знань, умінь, навичок та компетенцій, скільки розвиток в кожного студента внутрішньої стійкої мотивації у формі прагнення до професійного саморозвитку та вдосконалення. У такому випадку ми можемо говорити про застосування акмеологічного підходу.

Акмеологічний підхід не є новим у педагогічній науці, традиції його застосування вже започатковані. Вперше у 20-ті рр. ХХ ст. назву “акмеологія” ввів у науковий обіг академік М. Рибников [3]. Та особливо інтенсивного розвитку акмеологія набула, починаючи з 1980-х рр., коли Б. Ананьєв відновив та розвинув її принципи. Представниками акмеологічного напрямку наукових досліджень радянського періоду є, крім названих, А. Деркач, Н. Кузьміна, Л. Орбан, А. Реан, О. Ситников, А. Сафін та ін. [8].

У перекладі з грецької $\square$ означає “вершина, пік, найвища точка”. У ряду наук про людину та її розвиток акмеологія зайняла місце між педологією та геронтологією, бо вона вивчає той період розвитку людини, на який припадає найвища точка її розвитку – зрілість. За визначенням О. Бодальова, акмеологія – це наука, що “...вивчає феноменологію, закономірності і механізми розвитку людини на етапі її зрілості й особливо при досягненні нею найбільш високого рівня в цьому розвитку” [4, с. 74]. Акмеологія системно досліджує феномен людини, її індивідні, особистісні, суб’єктно-діяльнісні характеристики та знаходиться на межі природничих, гуманітарних та суспільних наук, розглядаючи феномен людини та її життєдіяльності як єдине ціле. Предмет акмеологічного дослідження – зв’язок між об’єктами, системами, що відповідають критеріям оптимальності.

На сьогодні акмеологія виступає як наука про професіоналізм, яка вивчає закономірності й феномен розвитку людини на етапі її зрілості, особливо при досягненні нею найбільш високого рівня в цьому розвитку, на що вказують вчені Л. Абдаліна, А. Деркач, В. Зазикін, Н. Кузьміна [7], В. Сластьонін, В. Шарко та ін. Одним з найбільш розроблених напрямів прикладної акмеології є педагогічна акмеологія.

Так, В. Шарко виділяє такі акмеологічні інваріанти професіоналізму, як розвинена антиципація, високий рівень саморегуляції, уміння приймати рішення, креативність, висока й адекватна мотивація досягнень. При цьому професіоналізм є визначною категорією акмеології, який розподіляється на професіоналізм діяльності і професіоналізм особистості (Л. Абдаліна) [1].

Нині інтенсивність розробки проблеми професіоналізму зросла завдяки її акмеологічній спрямованості (Б. Ананьєв, О. Бодальов, М. Рибников, А. Сафін). З позицій акмеології професіоналізм розглядається як комплекс особистісних властивостей людини, що дає змогу їй стабільно досягати позитивних результатів у певному виді діяльності шляхом використання оптимальних алгоритмів розв’язання професійних завдань на основі самореалізації суб’єкта діяльності (О. Анісімов, В. Белолипецький, В. Ігнатов, В. Мишкіна).

Однак, незважаючи на таку велику кількість досліджень з педагогічної акмеології, не вирішеним у теоретичному та методичному плані залишається питання розробки та впровадження акме-технології формування професіоналізму у фаховій підготовці майбутніх психологів.

Метою статті є розробка та обґрунтування акме-технології формування професіоналізму майбутніх психологів під час фахової підготовки.

Прогресивний розвиток людини не відбувається по одній “вузькій колії”, адже важко стати справжнім професіоналом своєї справи, розвиваючись виключно як суб’єкт праці. Практика свідчить, що чим вищий рівень професіоналізму, тим більше в ньому індивідуального й особового. Фахівці в галузі психології творчості стверджують, що справжнє дарування виявляється в безлічі виражених складних здібностей, особових і характерологічних особливостях, що впливають на особливості діяльності та її продуктивність. Це справедливо і для акмеологічного розуміння професіоналізму [6].

Перш за все, визначимося з акмеологічним розумінням професіоналізму. Акмеологія розглядає цю проблему із ширших позицій. “Професіоналізм ми розумітимемо не як просто новий вищий рівень знань і результати людини в цій сфері діяльності, а як певну систему організації свідомості, психіки людини” [5, с. 137].

Виділяють також поняття “акмеологічні чинники” як основні причини, що мають характер рушійних сил, головні детермінанти прогресивного розвитку особистості й професіоналізму, та “розвиток особово-професійний” як процес розвитку особистості (у широкому розумінні), переважно орієнтованої на високий рівень професіоналізму і професійні досягнення за допомогою навчання й саморозвитку, професійної (квазіпрофесійної) діяльності та професійних взаємодій.

Щодо акмеологічних технологій, то слід розкрити поняття акмеографічні методи і перш за все акмеологічна діагностика, експертиза, акмеографічні описи й акмеограми, що дають добре уявлення про стартові можливості та потенціал суб’єкта, зокрема, майбутнього психолога, націленого на досягнення високого професіоналізму особистості й діяльності. Наступне важливе акмеологічне завдання – це виявлення того, яким чином або за допомогою яких методів або способів здійснювати прогресивний особистісно-професійний розвиток до рівня високого професіоналізму. Концептуально ці методи та способи називаються акмеологічними технологіями або акме-технологіями [5].

У науці категорія “технологія” в найзагальнішому вигляді (ми не торкаємося технології як науково-практичної дисципліни) розглядається як сукупність методів і прийомів, застосованих у якій-небудь справі, покликаних змінити властивості і стани чого-небудь, хоча зараз запропоновано більше ніж 40 інших визначень.

У психології категорія “технологія” набула за останній час найширшого поширення, адже з її допомогою можна отримати відповіді на багато питань “як?”. Такі поняття, як “психологічна технологія” або “психотехнологія”, споріднене їм “психотехніка”, “соціальна технологія” тощо, стали операціональними. Відповідно до значення цієї категорії застосування психологічних технологій спрямоване в першу чергу на зміну характеристик психічних станів, психічних процесів і властивостей особистості, здійснюване в суб’єкт-суб’єктних взаємодіях. Іншими словами, психологічні технології є інструментальним або неінструментальним засобом здійснення такої цілеспрямованої діяльності.

Психологічні технології почали активно застосовуватися в психологічних тренінгах, спрямованих на вирішення особистісних психологічних проблем, розвиток професійно важливих якостей, найважливіших психічних функцій, необхідних у контексті професійної діяльності. Суттю психологічних технологій є психологічна дія, що дає змогу змінити стан людини, перебіг його психічних процесів і навіть властивостей його особистості. Психологічні технології тісно пов’язані із системою вмінь здійснювати таку дію. Через це психологічні технології нерідко мають маніпулятивний

характер, коли не враховуються або просто ігноруються інтереси об'єкта дії. Прикладом тому можуть слугувати психологічні технології, вживані в політичній і комерційній рекламі [2].

Категорія “технологія” через свою високу значущість і великі практичні можливості швидко зайняла видне місце і в акмеології. Акме-технологія – сукупність засобів, спрямованих на розкриття внутрішнього потенціалу особистості, розвиток властивостей і якостей, що сприяють досягненню нею високого рівня особово-професійного розвитку й професіоналізму.

Акме-технології нерідко ототожнюються з психологічними, але близькі вони з ними тільки з формальної й процесуальної точок зору. Так, дійсно, суттю акме-технологій є психологічна дія, точніше, її спеціальний вигляд, що називається акмеологічною діяльністю. Так, ця діяльність пов'язана зі спеціальними вміннями суб'єкта дії, але їх принциповою відмінністю є спрямованість дії. Акме-технології в першу чергу відрізняє їх гуманістична спрямованість, оскільки вони покликані допомогти в здійсненні прогресивного розвитку особистості, тоді як немало психологічних дій по суті є маніпулятивними. Гуманістична спрямованість акмеологічних технологій стала основою для гуманістичного розвитку особистості майбутнього психолога [5].

В акмеології розроблені й успішно застосовуються гуманітарні технології самопізнання, самооцінки та саморозвитку. Акмеологічні технології завжди індивідуально спрямовані, вони використовуються для особово-професійного розвитку конкретної особистості конкретного студента.

Головним методом акме-технологій у фаховій підготовці майбутніх психологів є внутрішньо або зовнішньо здійснювана акмеологічна дія як інтегрований і цілеспрямований вплив, що здійснюється на особу або групу, має гуманістичний зміст і спрямований перш за все на розвиток особистості майбутнього психолога або групи студентів.

І в цьому випадку відмінність полягає перш за все у спрямованості, яка, у свою чергу, визначає і сам зміст дії. Таким чином, акмеологічною може стати будь-яка психологічна дія, здійснюється на користь професійного розвитку особистості майбутнього фахівця з психології, і має гуманістичну спрямованість. У цьому випадку акмеологом виступає викладач або психолог, що є союзником суб'єкта розвитку (майбутнього психолога), при цьому в них спільні стратегічні цілі формування професіоналізму. Проте цілі акмеологічного впливу цим не обмежуються. Вважається, що головною їх метою є стимулювання розвитку властивостей суб'єктності, коли об'єкт акмеологічного впливу стає активнішим, відповідальнішим, по-доброму амбітним, коли в нього істотно зростає самоефективність. У цьому випадку акмеологічний вплив здійснюється переважно на мотиваційну й ціннісно-сміслові сфери особистості майбутнього психолога [6].

Водночас такі дії можуть бути й власне акмеологічними, якщо вони спрямовані на розвиток того, що лежить в основі професіоналізму діяльності й особистості, а саме акмеологічних інваріантів професіоналізму. За-

стосування акмеологічного впливу, здійснюване головним чином в умовах формувального акмеологічного експерименту, має підвищити їх рівень, створити передумови для подальшого зростання як професійного, так і особистісного.

Якщо конкретизувати сказане вище, то в першу чергу слід підвищувати рівень антиципації: студенти мають не тільки добре передбачати те, що пов'язане з їх професійною діяльністю, а й думати про сьогоднішній день і про те, що буде післязавтра, до чого приведе їх діяльність і відносини, як житимуть їх діти, нащадки, у них має підвищуватися відчуття відповідальності. Тобто кожен свій вибір або рішення вони мають проглядати крізь призму найближчих і віддалених наслідків не тільки для себе особисто, але і ближніх, знайомих, жителів свого міста або регіону, країни. Зробити це дуже непросто з причини сильної інерційності мислення значної частини населення і звички переадресовувати відповідальність. Саме відповідальності так не вистачає сучасному психологові.

Підвищення рівня саморегуляції в результаті акмеологічного впливу необхідне для того, щоб сформувані в майбутніх психологів упевненість у собі, своїй силі, виключити виникнення паніки і песимістичних настроїв, боязнь завтрашнього дня, підвищити їх працездатність, стресостійкість, більш повно реалізувати свій потенціал, тобто зробити їх сильнішими.

Розвиток здібності до прийняття рішень може реально підвищити рішучість як характеристику особистості майбутнього психолога, допоможе не тільки зростанню його соціальної активності, але і організації її цілеспрямованого характеру. Нарешті, акмеологічний вплив має сприяти розкриттю творчого потенціалу майбутніх фахівців з психології.

Виходячи з аналізу сутнісних характеристик акме-технологій, можна з упевненістю стверджувати, що вони є могутнім засобом розвитку психолога-професіонала. З технологічної точки зору засоби акмеологічного впливу відрізняються значною різноманітністю. Так, це можуть бути спеціальні тренінги, практикуми, ділові або рольові ігри, індивідуальна робота із саморозвитку за допомогою спеціальних програм і методик, за допомогою яких майбутні психологи досягають акмеологічного рівня, що включає такі характеристики:

- високий рівень професіоналізму особистості й діяльності;
- наявність системних якостей суб'єкта діяльності;
- соціальна відповідальність, емпатійність;
- високі особистісні й професійні стандарти;
- індивідуальна ресурсність (внутрішній потенціал професійного розвитку та саморозвитку);
- динамічність, схильність до професійного самоудосконалення [6].

Розробка інструментарію акмеологічних технологій привела до формування напряму, який називається акметектонікою, що розглядає виключно внутрішні спонукальні причини й детермінанти “технологічного характеру” руху до професійного АКМЕ.

Створення теоретичних і методичних основ акметектоніки є вельми перспективною акмеологічною проблемою. На цьому етапі розвитку акмеології здійснюється інтенсивна розробка нових і вдосконалення відомих акмеологічних технологій.

Обговорюючи концептуальність розробки питання акме-технології формування професіоналізму майбутніх психологів під час фахової підготовки, відзначимо, що в акмеології та інших суміжних з нею науках, що розробляють проблеми професіоналізму, на сьогодні переважають дослідження професіоналізму діяльності й професійної майстерності. Істотно менше робіт, пов'язаних з вивченням професіоналізму особистості, і зовсім мало – з вивченням розвитку суб'єкта праці до рівня професіонала. Іншими словами, домінують розробки діяльнісного аспекту проблеми, що неповною мірою відповідає важливому методологічному принципу єдності особистості й діяльності, значущість якої нами наголошувалася не раз. Ця гетерохроність є характерною для багатьох гуманітарних наук, у результаті чого порушуються вимоги комплексності акмеологічних досліджень, знижується рівень практичної значущості робіт. Тому необхідно підсилити увагу до особового аспекту проблеми професіоналізму на додаток до існуючих робіт, орієнтованих на діяльнісний аспект вирішення проблеми [3].

Акмеологічний аналіз дає змогу виявити визначальні акмеологічні умови й чинники, так звані інваріанти професіоналізму психолога. З його допомогою будуються прогнози й вибираються шляхи та способи розвитку особистості і її професіоналізму. Акме-технологія має також включати пошук закономірностей, механізмів, що сприяють досягненню професіоналізму або того, що перешкоджає цьому. Як і акмеологічна діагностика, акмеологічний аналіз, наприклад, відрізняється від аналізу психологічного, перш за все, своєю спрямованістю, методичний же інструментарій його проведення може бути практично таким самим.

Важливим і конструктивним методом вирішення акмеологічних завдань є акмеологічна експертиза, яку також з повним правом можна віднести до методів акмеології. Акмеологічна експертиза – це комплексна оцінка суб'єктів формування професіоналізму, спрямована на виявлення рівня їх професіоналізму й резервів його підвищення, а також резервів особистісного вдосконалення.

Висновки. Проведене дослідження дає можливість зробити такі висновки. По-перше, в акмеологічному розумінні професіоналізм – це така властивість особистості, що розвивається, в якій інтегровані особові й діяльнісні сторони явища; із системних позицій професіоналізм виявляється в інтегрованому розвитку до дуже високого рівня складових підструктури психічних властивостей і характеру особистості, її досвіду і спрямованості, причому цей рівень розвитку не є “піковим”, остаточним.

Відправними моментами в розробці акме-технології розвитку професіоналізму майбутніх психологів у фаховій підготовці у ВНЗ стали акмеологічні уявлення про суть категорій: професіонал, професіоналізм особистості й особистісно-професійний розвиток; розгляд особистості в такому

розвитку з позицій принципу активності й суб'єктності, які відображають прагнення майбутніх психологів до самоорганізації, що дає змогу відігравати роль детермінуючого початку у власній активності й розвитку, вирішувати існуючі суперечності між існуючими можливостями й наявними потребами.

Література

1. Абделина Л.В. Психолого-акмеологическая модель развития профессионализма педагога : дис. на соискание ученой степени д-ра психол. наук : 19.00.13 / Л.В. Абделина. – Тамбов, 2008. – 487 с.
2. Акимова О.Б. Педагогическая акмеология и педагогическая риторика / О.Б. Акимова // Педагогическое образование и наука. – 2004. – № 4. – С. 4–7.
3. Ананьев Б.Г. О проблемах современного человекознания / Б.Г. Ананьев. – М. : Наука, 1977. – 380 с.
4. Бодалев А.А. О предмете акмеологии / А.А. Бодалев // Психологический журнал. – Т. 14. – 1993. – № 5. – С. 73–80.
5. Деркач А.А. Акмеология : учеб. пособ. / А.А. Деркач, В.Г. Зазыкин. – М. : Прогресс, 2003. – 217 с.
6. Деркач А.А. Акмеология: пути достижения вершин профессионализма / А.А. Деркач, Н.В. Кузьмина. – М. : Просвещение, 1993. – 188 с.
7. Кузьмина Н.В. Предмет акмеологии / Н.В. Кузьмина. – СПб. : Питер, 1995. – 158 с.
8. Лисакова І.В. Формування професіоналізму у студентів вищих музичних навчальних закладів в процесі методичної підготовки : дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.04 / І.В. Лисакова. – Київ, 2008. – 248 с.

ЯДРАНСЬКА О.В.

ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИПУСКНИКІВ ЕКОНОМІЧНО-УПРАВЛІНСЬКОГО СПРЯМУВАННЯ

Розглядаючи сучасні проблеми, що стоять перед навчальними закладами України та країн ближнього зарубіжжя, слід зазначити, що в багатьох випадках не тільки наповненість окремих дисциплін навчальних планів не відповідає сучасним потребам ринку праці, а невідповідними є навіть самі методики (та характер) підготовки майбутнього фахівця. Наслідком зазначених процесів є брак компетенції в дипломованого спеціаліста.

У цьому аспекті слід зазначити, що вказана невідповідність спостерігається в тому числі через суттєве різноманіття сучасних професій (спеціалізацій) та відповідних професійних вимог до них. Частина з таких вимог не можуть бути достатньо ефективно формалізовані та існують переважно на рівні соціальних норм, які мають прояв безпосередньо під час функціональних практик. Унаслідок цього вимоги більшості підприємств до молодого працівника відразу ефективно розпочати трудову діяльність виявляються незадоволеними. Відповідно формуються вимоги до попереднього функціонального досвіду молодого спеціаліста. У цей самий час сучасна система освіти виявляється не здатна задовольнити відповідні вимоги роботодавців. Особливо це стосується підготовки маркетологів, економістів